

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ-МЕХАНІКІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Актуальність теми. Аграрна політика України у сучасному розумінні являє собою комплекс положень і механізмів, що регулюють виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, а також торгівлю даною продукцією на українському та європейському ринку.

Основні напрямки аграрної політики сформувалися в післявоєнний час, коли забезпечення продовольчої безпеки було одним із ключових пунктів політичних програм у європейських країнах.

На сучасному етапі розвитку суспільства та економіки України, ситуація в аграрному секторі в цілому залишається досить складною і неадекватною його ролі в державі, особливо гостро це стосується галузі сільського господарства, функція якої полягає в забезпеченні населення продуктами харчування, а промисловості – сировиною. Така ситуація потребує серйозних перетворень у підготовці фахівців аграрної галузі.

Для підготовки сучасного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва в Україні суттєве значення має формування ефективної аграрної політики на селі (визначити нові перспективи розвитку сільського господарства і села), створення ефективних систем регулювання та інформаційно-аналітичного забезпечення його учасників, удосконалення статистики та прогнозування, зменшення збитковості сільськогосподарського виробництва.

Про підвищення ролі аграрної науки й освіти зазначається у «Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року», де йдеться про потребу вдосконалення державних стандартів вищої освіти України, адаптованих до вимог Болонського договору, забезпеченні доступності освіти, підвищенні конкурентоспроможності випускників вищих аграрних навчальних закладів на міжнародному ринку праці [4].

Аграрна освіта має готувати фахівців відповідно до суспільних потреб з урахуванням особистісних якостей, кваліфікації, світогляду, які розуміють завдання та сутність своєї професійної діяльності, легко орієнтуються в складних проблемних ситуаціях, адаптуються до суспільно-економічних змін і зростаючих темпів розвитку науки і техніки, є культурно-обізнаними особистостями. У зв'язку з цим постає найважливіше завданням вищої освіти – якісна професійна підготовка компетентного фахівця, вирішення якої забезпечується впровадженням компетентісного підходу в освіті.

Упровадження компетентісного підходу висуває низку додаткових вимог до підготовки фахівців відповідно до сучасних світових стандартів. Зокрема, майбутній технік-механік сільського господарства поряд із високою професійною компетентністю та ерудицією, має вміти раціонально організувати виробництво, бути здібним до створення прогресивних технологій, творчо підходити до вирішення професійних завдань.

Мета даної статті – проаналізувати наявні в психолого-педагогічній літературі погляди щодо компетентісного підходу в освіті, конкретизувати поняття «компетенції», «професійна компетентність», «фахова компетентність» техника-механіка агротехнічного коледжу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблему компетентісного підходу у вищих навчальних закладах досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме: В. Байденко, В. Баркасі, О. Біла, Н. Брюханова, С. Денченко, І. Ісаєв, Л. Зеленська, І. Зязюн, А. Карпова, Ю. Корнеев А. Маркова, Г. Мельниченко, Н. Ничкало, І. Тараненко, І. Родигіна, Л. Шевчук та ін. Методи реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн описуються в працях І.Зимньої, О.Овчарук, О.Пометун та ін.

Теоретичні та методичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі розкрито у працях Л. Барановської, І. Бендери, Й. Гушулей, Н. Журавської, С. Засклети, Л. Збаравської, Т. Іщенко, В. Лозовецької, П. Лузана, П. Пахотіна, В. Свистун, Т. Соломки, Л. Сподін, А. Рудя, Л. Романенко. Проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі досліджували науковці Л. Вікторова, З. Грищук, Л. Шовкун, Т. Лучіна, В. Орлова, О. Павлушко Л. Подоляк, А. Посторонко; інженерів – І. Боголюбова, А. Гордієнко, О. Заболотько, Д. Костюк, В. Олесенко, Т. Скроботова, О. Федоров; безпосередньо техніків-механіків – І. Буцик, Блозова, В. Манько, С. Літвінчук, В. Рябець, М. Хоменко, Л. Щербатюк, С. Щербатюк.

Фахова компетентність техника-механіка сільського господарства практично зовсім не висвітлена в наукових дослідженнях, незважаючи на широкий спектр дисертаційних робіт з проблем підготовки фахівців аграрної галузі, а саме:

- навчально-пізнавальна активність (П. Лузан);
- методичні основи навчання механіків (В. Манько, П. Решетник, А. Єсаулов, І. Буцик);
- організація фахового навчання (Т. Іщенко);
- практична підготовка (І. Колосок, М. Хоменко);
- наочність (О. Дьомін, О. Глазунова);
- моделювання професійної підготовки (І. Козлова);
- формування професіоналізму в процесі фахової підготовки (Л. Щербатюк).

Однак, при всій безсумнівній теоретичній і практичній значимості даних досліджень, слід зазначити, що проблема формування фахової компетентності майбутніх техніків-механіків агротехнічних коледжів, особливо в умовах реформування сільського господарства, є однією з недостатньо розроблених педагогічних проблем. Це зумовлює проблему пошуку ефективних шляхів формування фахової компетентності майбутніх техніків-механіків.

Виклад основного матеріалу. Ознайомлення з психолого-педагогічною літературою з проблеми компетентнісного підходу показує, що єдиного його тлумачення немає, як немає і загальноприйнятих визначень компетентності.

Сутність компетентнісного підходу полягає у конструюванні такого змісту, який «не зводиться до знаннево-орієнтувального компонента, а передбачає цілісний досвід розв'язання життєвих проблем, виконання ключових (тобто тих, які стосуються багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних ролей, компетенцій» [1].

У широкому розумінні, компетентісно-орієнтована освіта – складна проблема, яка розглядається в основному через призму ключових понять і механізмів, упроваджуваних у педагогічну теорію і практику освіти. Такими поняттями виступають компетентність і компетенція, які є інтегральною характеристикою майбутнього фахівця [3, с. 31].

Таким чином, об'єктивним вирішенням проблеми впровадження компетентнісного підходу в освіті, є необхідність дослідити педагогічні методи, засоби, технології формування компетентностей у майбутніх фахівців для вирішення конкретних професійних завдань, у яких реалізуються уміння, навички, досвід, набуті в процесі навчання.

У тлумачних словниках автори визначають компетентність як обізнаність, ерудованість, авторитетність, інформованість [15].

Новий словник української мови подає ці терміни так: компетентний – 1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. Який ґрунтується на знанні; кваліфікований. 2. Який має певні повноваження; повноправний, повновладний. Компетенція – це добра обізнаність із чим-небудь, коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи» [14, с. 30].

А. Маркова визначає компетентність як «індивідуальну характеристику ступеня відповідності вимогам професії», як «володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції» [8, с. 32]. Е. Зеєр під компетентністю розуміє сукупність знань, умінь, досвіду, відображену в теоретико-прикладній підготовленості до їх реалізації в діяльності на рівні функціональної грамотності [5]. Також широке визначення поняття «компетентності»

дає І. Зязюн: «Компетентність є продуктом власної життєтворчої активності людини, ініційованої процесом освіти» [6, с. 16].

Компетентність – це така система знань, умінь, освіченості в цілому, яка зумовлює особистісну самореалізацію, знаходження тим, хто навчається, свого місця у світі [17, с. 31].

Професійна підготовка майбутніх техніків-механіків здійснюється, насамперед, завдяки навчальному процесу у вищому аграрному закладі. Залежно від дидактичної мети професійного навчання, навчальний процес поділяють на теоретичний і практичний. Під час теоретичного навчання майбутні фахівці оволодівають знаннями зі значної кількості навчальних дисциплін, засвоюють систему професійних знань про техніку, технологію, економіку, планування, організацію і управління виробництвом. Мета практичного навчання полягає у формуванні системи професійних умінь та навичок, тобто практичне освоєння професійної діяльності.

Однак, при цьому слід зазначити, що теоретичне навчання забезпечує не тільки формування знань, але і умінь та навичок. І, навпаки, практичне навчання не зводиться тільки до формування умінь та навичок [10].

На думку І. Паламаря в період практичної підготовки знання знаходять сферу свого застосування, формуються професійно важливі практичні вміння, професійно значущих якостей і навички, навчання наближається до виробництва, виявляються нові проблеми і суперечності, пов'язані з потребами в нових знаннях [12].

Для того, щоб в повній мірі дослідити сутність професійної компетентності техника-механіка, необхідно визначити структуру та зміст професійних компетенцій, якими фахівцю потрібно оволодіти в процесі професійної підготовки.

У психолого-педагогічній літературі існує ціла низка визначень поняття «компетенція». Н.Бібік під компетенцією розуміє вимоги до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду, Г. Топольницька – коло питань, вирішення яких входить в обов'язки фахівця, С. Шишов – загальну здібність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, схильностях, цінностях набутих у навчанні [1; 18]. В. Краєвський та А. Хуторський термін «компетенція» пояснюють як переклад з латинської мови – коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід [7]. М. Громкова, В. Додонов, А. Маркова, Л. Мітіна зміст поняття «компетенція» визначають як готовність, що виявлена в мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективне виконання професійних дій [1, с. 85].

Отже, більшість авторів під компетенцією розуміють здатність особистості до конкретної дії, виконання певних обов'язків завдяки набутих у навчанні знаннях, умінь, навичках і досвіді.

Професійні компетенції визначаються вимогами конкретних професійних стандартів певної професії та освітньо-кваліфікаційною характеристикою майбутнього фахівця, оскільки вона відображає цілі освітньої та професійної підготовки, визначає місце фахівця в структурі господарства держави і формулює вимоги до його компетентності [12].

Спираючись на попередні визначення, можна охарактеризувати професійні компетенції як:

- здатність (знання, вміння, навички);
- відношення до професії;
- відповідальність за виконання професійних завдань та обов'язків;
- схильність (інтерес до професійної діяльності).

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що до складу професійної компетенції техніків-механіків входять: соціально-правова компетенція, фахова компетенція, персональна компетенція, професійно значимі якості особистості (Е. Зеєр, В. Байденко, І. Зимня).

Розглянемо сутність професійних компетенцій техника-механіка сільського господарства відповідно до положення про освітньо-кваліфікаційні рівні [13].

Сутність професійних компетенцій техника-механіка:

1. Знання про інтенсивні технології виробництва сільськогосподарської продукції, зберігання і первинні її переробки; призначення, будову і принцип роботи основних машин, механізмів і обладнання, які застосовуються в сільськогосподарському виробництві;

технологію вирощування сільськогосподарських культур; основні заходи пов'язані з раціональним використанням і захистом навколишнього середовища; правила безпеки дорожнього руху; суть і принципи господарського розрахунку.

2. Еміння складати плани роботи, графіки експлуатації і ремонту машин і обладнання; розраховувати потребу пального, мастильних матеріалів, машин і обладнання; вільно читати і використовувати креслення деталей вузлів і механізмів, схеми і графіки; організувати роботу виробничої діяльності на принципах господарського розрахунку і різних форм підряду; керувати тракторами, автомобілями і сільськогосподарськими машинами.

3. Готовність брати участь у підведенні виконання завдань з технічного обслуговування і ремонту машин; використовувати в професійній діяльності знання про пристрій і технічний типаж, принципах дії з роботи, модифікаціях транспортних засобів (ТЗ), вузлів і агрегатів, фізичної сутності процесів, які протікають під час експлуатації машинно-тракторних агрегатів (МТА).

4. Уміння проводити аналіз робочих процесів в агрегатах і механізмах ТЗ, визначити за допомогою сучасних приладів діагностування технічний стан машин і обладнання, вузлів і агрегатів і виявляти різні види несправностей ТЗ та причини браку.

5. Здатність аналізувати економічні показники використання техніки; визначати економічну ефективність її застосування; приймати обґрунтовані управлінські рішення і контролювати їх виконання;

6. Уміння застосовувати знання про зміст і проведення технічного обслуговування, поточного, середнього і капітального ремонтів, здатність проводити монтаж і демонтаж основних вузлів і механізмів ТЗ.

7. Здатність організувати і проводити організаторську роботу з виробничої діяльності, контролювати якість ремонтних робіт; виконувати слюсарні, токарні і зварювальні роботи; прийняття оптимальних рішень щодо заміни або ремонту МТА.

8. Уміння оформляти первинну документацію з обліку звітності; розробляти заходи з охорони праці; проводити інструктаж з техніки безпеки під час виконання робіт з технічного обслуговування і ремонту та ін.

У зв'язку із специфікою професійної підготовки техніків-механіків агротехнічних коледжів, яка полягає в засвоєнні ними фундаментальних, загальнотехнічних і фахових дисциплін, особливого значення набуває необхідність у виокремленні в складі професійної компетентності фахової компетентності.

Для того, щоб визначити сутність фахової компетентності, ми вважаємо за необхідне уточнити трактування понять фах і фахівець.

Фах – це: 1. Вид трудової діяльності, заняття, що вимагає певної професійної підготовки, відповідної освіти. 2. Основна кваліфікація, спеціальність, професія.

Фахівець – особа, яка досконало володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва, виробництва тощо [15].

Не зважаючи на важливість дослідження фахової компетентності фахівців, в педагогічній літературі існує невелика кількість його трактувань.

На думку Ю. Гавронської, фахова компетентність – володіння загально-професійними та фаховими знаннями і відповідними компетенціями в професійній сфері, сформованими під час вивчення спеціальних дисциплін у процесі професійної підготовки у ВНЗ і реалізованими в досвіді в професійній діяльності [2, с. 2].

З позиції вищевказаних визначень, ми даємо власне трактування поняття фахова компетентність.

Фахова компетентність – компетентність, яка характеризує здатність фахівця володіти способами виконання загальних дій (формується під час вивчення фундаментальних і загальнотехнічних дисциплін), необхідних у конкретній професійній діяльності, володіти та використовувати на практиці знання про виробничі об'єкти, технологічні процеси і виробничі дії (формується в процесі вивчення фахових дисциплін); готовність використовувати свої навички, здібності та досвід у процесі професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, у процесі нашого дослідження було проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних науковців щодо компетентісного підходу в освіті, який у широкому сенсі полягає в опануванні майбутніми фахівцями низкою компетенцій для досягнення різного роду компетентностей, які мають бути універсальними за своїм характером і мірою застосування. На основі вивчення змісту й характеру професійної підготовки техніків-механіків агротехнічного коледжу нами була визначена сутність і зміст професійної компетентності та професійних компетенцій.

Ґрунтуючись на вищезазначених професійних компетенціях і змісті професійної компетентності техника-механіка, ми дійшли висновку, що фахова компетентність техника-механіка агротехнічного коледжу – властивість фахівця системно засвоювати фахові знання, використовувати набуті уміння і досвід під час вирішення професійних завдань, розвивати пізнавальну активність у процесі професійної діяльності.

Література:

1. Бібік Н.М. Компетентісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи ; під загальною редакцією О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – 112 с. – С. 47–52. – (Бібліотека з освітньої політики).
2. Гавронская Ю.Ю. Формирование специальной химической профессиональной компетентности при интерактивном обучении химическим дисциплинам студентов педагогического вуза / Ю.Ю. Гавронская // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена. — 2007. — №8(30). — С.144–154. – (Сер. : Психолого-педагогические науки (психология, педагогика, теория и методика обучения)).
3. Гавришак Г. Р. Компетентність та ключові компетенції викладача ВНЗ / Г. Р. Гавришак // Матеріали регіонального науково-практичного семінару «Професійні компетенції та компетентності вчителя», 28-29 листоп. 2006 р. – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2006 – С. 31- 32.
4. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року : за станом на 19 вересня 2007 р. // Економіка АПК. – К., 2007. - № 11. – С. 3-57.
5. Зеер Э.Ф. Психология личностно-ориентированного профессионального образования / Э.Ф. Зеер. – Екатеринбург : Урал. гос. проф.-пед. ун-т, 2000. – 258 с.
6. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи [текст] // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / І. А. Зязюн. – К. ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. – С. 10–18
7. Краевский В.В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В.В. Краевский, А.В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 3-10.
8. Маркова А.К. Психология профессионализма / Маркова А.К. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
9. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1980. – № 8. – С. 82-89.
10. Павлушко О.Ю. Теоретико-методичні аспекти організації практичного навчання при вивченні студентами дисципліни «Механізація тваринництва» / О.Ю. Павлушко : [магістерська робота]. – К., 2009. – 178 с.
11. Паламар И.И. Научно-методические основы совершенствования подготовки студентов по управлению сельскохозяйственными машинами в высшей школе : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / Паламар И.И. – К., 1990. – 206 с.
12. Петрук В. А. Модельний підхід як складова формування фахових компетенцій майбутнього випускника технічного ВНЗ / Петрук В. А. // Освітнянські обрії : реалії та перспективи : зб. наук. праць. – К. : ППТО, 2007. – № 1. – С. 141-146.
13. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : за станом на 20 січня 1998 р. / Постанова Кабінету Міністрів. – К., 1999. – 6 с.
14. Словник іншомовних слів / Л.О.Пустовіт, О.І.Скопненко, Г.М.Сюта, Т.В.Цимбалюк. – К. : Довіра, 2000. – 1017 с.
15. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів / В.В.Дубічинський. – Х. : ВД «Школа», 2009. – 1008 с.
16. Фугело П.М. Якісний аналіз ризиків агропромислового комплексу України в умовах глобалізації / П.М. Фугело // Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський, 2009. – № 17. – 488 с.
17. Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества образования / С.Е. Шишов // Стандарты и мониторинг в образовании : сб. науч. тр. – М., 1999. - № 2. - С. 30-34.
18. Яременко В. Новый словарь украинської мови / В.Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконті. – 2001. — Том 2. – 305 с.

Стаття присвячена психолого-педагогічним аспектам компетентісного підходу в підготовці техніків-механіків агротехнічного коледжу. На основі порівняльного аналізу наукової літератури щодо визначень

понять «компетенція», «компетентність», визначена структура професійних компетенцій, обґрунтовано зміст професійної та фахової компетентності техніків-механіків сільського господарства.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність технік-механік, компетенція, професійна підготовка.

Статья посвящена психолого-педагогическим аспектам компетентного подхода в подготовке техников-механиков агротехнического колледжа. На основе сравнительного анализа научной литературы по определениям понятий «компетенция», «компетентность» в профессиональном образовании, определена структура профессиональных компетенций, обосновано содержание профессиональной и специальной компетентности техников-механиков сельского хозяйства.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность техник-механик, компетенция, профессиональная подготовка.

Article is devoted to psychological and pedagogical aspects of the competency approach to training technicians, engineers of agrotechnical college. Based on comparative analysis of scientific literature regarding the definitions of the concepts of «competence», «being competent» in professional education, the structure of professional competence is defined, professional and reasonable content of professional competence the technicians, engineers in agriculture is substantiated.

Keywords: competence, professional competence, technician, mechanic, competent, professional training.